

NACIONALNI IDENTITET KAO TEMELJ IMIDŽA I BRENDIRANJA DRŽAVE

Nacionalni identitet i brend zemlje zaista su iste stvari: brend zemlje je nacionalni identitet na materijalan, snažan, priopćiv i prije svega korištan način.

(Anholt, 2007, 75)

Budući da se imidž države dobrim dijelom formira na temelju nacionalnog identiteta i načinima njegova komuniciranja, za razumijevanje kompleksnosti imidža države i naroda, nužno je razumjeti pojam identiteta te načine njegova nastanka. Tim više što je proces kreiranja strategije brendiranja u biti istraživački posao, jer sadržaje kroz koje se predstavljamo ostalima moramo »iskopati« iz naše povijesti, kulture, zemljopisa, načina života i sl.

»Ako se cjelokupna strategija ne slaže s nečime u osnovi istinitim o mjestu i ljudima, mala je vjerojatnost da će populacija tome vjerovati i to poduprijeti, a kamo li ostatak svijeta«. (Anholt, 2007, 75) Dakle, kad govorimo o imidžu države i procesima njegova oblikovanja i upravljanja nesporno moramo krenuti od vlastitog identiteta.

Identitet i imidž podrobnije ćemo definirati u nastavku teksta, ali možemo reći – dok imidž odgovara na pitanje »tko su oni?«, odnosno »kakvi su oni?« (dakle, izražava stajalište drugih o nama ili nas o nekome), identitet daje odgovor na pitanje – tko smo mi? (dakle, kako se sami doživljavamo i definiramo).

Dok imidž nastaje kao posljedica, identitet se projicira, odnosno kreira na temelju vlastitih vrijednosti i činjenica.

POJAM I DEFINICIJE NACIONALNOG IDENTITETA

»Znanstvenici imaju razne definicije identiteta, koje ipak uviru u središnju točku: identitet je osjećaj pojedinca ili skupine o sebi; to je proizvod samosvijesti da ja ili mi kao entitet posjedujemo neke kvalitete po kojima se ja razlikujem od tebe i mi od vas« (Huntigton, 2007, 32). «Identitet se odnosi na slike individualnosti i određenosti (‘sebstva’) koje o sebi drži i na sebe projicira sudionik i koji se oblikuju (i vremenom mijenjaju) kroz odnose sa značajnim ostalima.» (Liebkind, 1984, 42)

Manuel Castells (2002, 16) pod identitetom podrazumijeva »proces stvaranja smisla na temelju kulturnog atributa ili srodnog niza kulturnih atributa koji imaju prednost u odnosu prema drugim izvorima smisla«. *The American Heritage Dictionary of the English Language* iz 1972. identitet je definirao kao ličnost, karakter, individualnost, odnosno skup karakteristika pomoću kojih se osoba ili stvar mogu prepoznati ili znati.

Odakle potječe pojam identitet? Južnič (1993) tvrdi da korijene pojma identitet nalazimo još u srednjovjekovnom latinskom u riječi *identicus*, što bi značilo istovjetan. Radilo se navodno o izricanju pravovjernog nauka o Isusu Kristu i njegovu odnosu prema Presvetom Trojstvu (gdje je »istovjetan s Ocem«). Pojam *identicus* određivao je u tom slučaju općenito razlikovanje od pojma sličan, a potpunu suprotnost u odnosu na pojam različit. Tako se došlo do onoga što zapravo čini suštinu identiteta – biti različit od drugih (poseban), što bi ujedno bila najjednostavnija definicija identiteta. U novijoj latinskoj verziji to bi bila riječ *identitas*, riječ koja je preuzeta u sve romanske jezike: primjerice u španjolskom *la identidad*, talijanskom *la identità*, francuskom *la identité*, portugalskom *a identidade*, a u engleskom *the identity*. Pojam identitet, međutim, u svakodnevnoj primjeni nema samo jedno značenje. Zahvaljujući iznimnoj složenosti njegove primjene, danas se susrećemo s različitim oblicima identiteta, od osobnog, pojedinačnog do kolektivnog, grupnog ili nacionalnog.

»Identiteti su, u najvećoj mjeri, konstruirani. Ljudi stvaraju svoj identitet pod različitim stupnjevim pritiska, pobuda i slobode. Identiteti su izmišljena sebstva: oni su to što mislimo da jesmo i što bismo željeli biti.« (Huntigton, 2007, 33)

Ljudi su razmjerno slobodni da po vlastitoj volji određuju svoje identitete, bez obzira na pretke, spol i dob. Iako etničnost i rasu nasljeđujemo, možemo ih ponovno odrediti ili odbaciti. Uz to, pojedinci i skupine

istodobno imaju višestruke identitete: pripisivi, teritorijalni, ekonomski, kulturni, politički, društveni i nacionalni.

Huntigton (2007, 34) smatra kako se relativni smisao tih identiteta s vremena na vrijeme i od prilike do prilike, može mijenjati, kao što može i doseg do kojeg se ti identiteti usklađuju ili sukobljavaju jedan s drugim. Uz to, iako se određuju prema pojedincu, proizvod su međudjelovanja između te osobe i drugih. Ljudi mogu težiti nekom identitetu ali ga ne mogu ostvariti ako ih ne prihvate i oni koji već posjeduju taj identitet.

»Identitet u suvremenom svijetu postaje gotovo sinonim za opće i brojne tendencije kroz koje se izražava otpor politici nasilne političke i kulturne unifikacije. Svaka unifikacija nastoji transcendirati različitosti, postati kreator neke nove društveno-kulturne i historijske svijesti, upotrebljavajući raspoloživu moć preobražavanja, težeci zatvaranju kulturnoga kruga forsiranom diferencijacijom, ne obazirući se na povijesnu opomenu empirijske tradicije, koja uvijek nanovo svjedoči da ideju o poretku, državi, društvu, ako su represivni, najprije zamjenjuje idejom o slobodi, dakle o ravnopravnosti i solidarnosti, koje stoje uvijek u težištu identiteta. Ovo je posebno važno u domeni kulturnog identiteta i osiguranja prava na razvoj takvog identiteta, čije su pretpostavke za ostvarivanje (težnja za zaštitom, potvrđivanjem), samo ona inicijalna faza u prepoznavanju životnog imperativa: tko je iskorijenjen iz svoje kulture i njezine baštine, taj je iskorijenjen iz života.« (Jelić, 1999, 37)

Huntigton (2007, 37) navodi osnovne izvore identiteta, držeći da takvih izvora ima neograničen broj. To su: *pripisivi* (kao što su životna dob, preci, spol, rod, etnička pripadnost, rasa), *kulturni* (kao što su klan, pleme, jezik, narodnost, vjera, civilizacija, način života), *teritorijalni* (lokalno okružje, selo, grad, pokrajina, država, kontinent...), *politički* (kao frakcija, interesna skupina, pokret, stranka, ideologija, država...), *ekonomski* (kao posao, zanimanje, zvanje, poslodavac, sektor...) i *društveni* (kao prijatelji, klub, momčad, kolege, slobodno vrijeme, status).

Nacionalni identitet je, uz korporativni identitet, jedna od najspominjanijih kategorija identiteta u literaturi, te zasigurno jedna od najkompleksnijih.

Calhoun (1994, 9-10) nas podsjeća kako ne poznajemo narode bez imena, niti jezike ili kulture kod kojih ne postoji neki način razlikovanja između sebe i ostalih, između mi i oni... Upravo se na tom razlikovanju i svjesnosti karakteristika određene zajednice kojoj pripadamo temelji nacionalni identitet. Samospoznavanje je uvijek čin izgrađivanja u interakciji s drugima, ma koliko se činilo da se radi samo o otkrivanju.

Nacionalni identitet je svijest o ukupnom »jastvu«, pripadnosti nekoj nacionalnoj i kulturnoj skupini. Vezuje se uz formiranje nacija-država ili uz

Vestfalski poredak i teritorijalni temelj identiteta (Mlinar, 1992). Milarović (2002, 132) tvrdi kako su nacije-države tijekom vremena izgrađivale kulturne i duhovne gradbene blokove, odnosno identitete, koji su ih razlikovali od drugih nacija te dodaje kako su upravo identiteti, u socio-kulturnom i sociopsihološkom smislu, utjecali na oblikovanje nacija-država te su istodobno bili i izvorom društvenih konflikata. Castells (2002, 16) drži kako je nacionalni identitet »izvor smisla i iskustva naroda«. Leticica (1992, 95) taj identitet definira kao »apstraktni zbir bioloških, socijalnih, kulturnih, moralnih, intelektualnih i inih odlika jednog naroda. Odlike koje taj narod čine različitim od svih ostalih naroda«. Prema njemu, sintagma »identitet Hrvata« trebala bi, dakle, upućivati na traženje onih posebnosti koje hrvatski narod čine različitim od drugih naroda, na traženje odlika, posebnosti ili makar stereotipa koje pripadnici tog naroda sebi pripisuju ili koje im drugi narodi i ljudi pripisuju.

Nacionalni identitet sastavljen je od mnogobrojnih drugih identiteta. Jelić (1999, 42) tvrdi kako u njihovu ujedinjenju prevagu ima religijski identitet, koji je često bio razlikovan od drugih, pa se u državama uz jezik, običaje i teritorij, uzimao kao diferencirajući u konstituiranju nacije. On tvrdi kako nacionalni identitet polazi od nacionalne ideje, ideje pripadnosti. Taj osjećaj pripadnosti historijski odgovara naporima, koje su pojedini narodi ostvarivali u procesu homogenizacije na pojedinim teritorijima, da bi se na tradiciji, a često i na mitu i legendi, gradila kolektivna svijest, prelazila u kolektivno pamćenje i usmjeravala na socio-ekonomsku izgradnju zajedništva po nekoj »istosti« kao osnovi iz koje je sazdana društvena zajednica u podudarnosti iskustva o dogradnji sna da se po sebi postane za sebe, da se bude svoj. Taj proces pratila je nacionalna ideologija, čiji je zadatak bio materijalizirati ideju i uspostaviti nacionalni identitet preko izgrađenog nacionalnog karaktera... Jelić (1999, 42) ipak smatra kako se moderna nacija nije uspjela formirati samo posredstvom konstrukcije nacionalnog identiteta, nego kroz interakciju različitih okolnosti i kompromisa u društvenoj i političkoj sferi. Naime, samo tako je moguć put u izgradnji i stalnoj dogradnji nacionalnog identiteta kao i pretpostavci da pojedinci ili grupe potvrđuju neke vrijednosti koje su, možda, prije bile osporavane.

Huntigton (2007, 26, 39) podržava tezu kako su nacije, nacionalizmi i nacionalni identitet proizvod burnog tijeka europske povijesti od 15. do 19. stoljeća, kad su ratovi stvarali države i narode. Ljudi su osjećaj nacionalnog identiteta razvijali dok su se borili za to da se razlikuju od ostalih naroda koji su govorili drugim jezicima, bili drugih vjera, imali druge povijesti i zemljopisne položaje. Prema njemu, na ranom stupnju europskog nacionalizma, nacionalni identitet se obično određivao u vjerskim okvirima. Kasnije, u 19. i 20. stoljeću nacionalističke ideologije po-

stajale su pretežito svjetovne. Nijemci, Britanci, Francuzi i ostali sve su se češće pozivali na pretke, jezik i kulturu a manje na vjeru koja bi često znala unositi razdor u njihova društva. U 20. stoljeću društva u zemljama Zapada (sa značajnim izuzetkom SAD-a) općenito su se sekularizirala i uloga crkve i religije je oslabila u javnom, društvenom i privatnom životu (Huntington, 2007, 26).

Međutim, Huntington dodaje kako ponovno na početku 21. stoljeća vjera dobiva na važnosti te kako svuda, izuzevši Zapadnu Europu, ljudi upravo u vjeri traže utjehu, savjet, smirenje i identitet. Jasno, pritom treba imati u vidu kako su upravo Amerikanci najreligiozniji među razvijenim zemljama svijeta, o čemu govore i mnogobrojna istraživanja, koja ćemo zasebno spomenuti.

Leticia (1992, 95) dovodi u pitanje nacionalnu državu kao nužan preduvjet stvaranja nacionalnog identiteta. Kao primjer navodi Židove i Rome, koji su uspjeli formirati vrlo jasan nacionalni identitet bez posjedovanja vlastite države. S druge strane spominje i mnoštvo naroda koji imaju nacionalne države, ali bez izraženog, i u svjetskoj javnosti prepoznatog, nacionalnog identiteta. No, ipak, hrvatski primjer navodi u prilog činjenici da nacionalna država može pripomoći artikulaciji i promociji nacionalnog identiteta.

Manuel Castells (2002, 16) razlikuje tri oblika i izvora izgradnje identiteta: legitimirajući identitet (koji uvode dominantne društvene institucije), identitet otpora (koji stvaraju oni subjekti koji se nalaze u podređenim položajima ili uvjetima) i projektni identitet (koji nastaje kad društveni akteri na temelju njima dostupnih kulturnih materijala grade novi identitet koji redefinira njihov položaj u društvu, tražeći pritom preobrazbu cjelokupne društvene strukture).

Nesumnjivo je da država danas ima najveću ulogu sveukupnog proizvodjenja nacionalnog identiteta. Država identitet dobrim dijelom ostvaruje putem »prisile« poput institucije »državljanstva«, iskazivanja lojalnosti, uporabom vizualnih nacionalnih elemenata ali i skrivenim metodama manipulacije. Povijesni argumenti, koji se uzimaju za stvaranje nacionalnog identiteta, prije svega su »izvlačenje nacije iz letargije« uz uporabu termina kao što su: nacionalno buđenje, nacionalna renesansa, preporod, oslobođenje nacije...

Budući da nacionalni identitet u svojoj vanjskoj pojavnosti predstavljaju nacionalni simboli, ne čudi da mnogi znanstvenici ističu kako je zastava na određeni način postala slična vjerskom simbolu. »Građanima je ona predmet patriotskog poštovanja, simbol svega što zemlja znači – njezinih institucija, postignuća, dugog popisa poginulih junaka, ona je povijest njezine prošlosti i obećanje njezine budućnosti«. (Huntington, 2007, 128)

»Znanstvenici obično spominju dva oblika nacionalnog identiteta, koje pak različito označavaju – građanski i etnički, politički i kulturni, revolucionarni i plemenski, liberalni i integralni, racionalno-asocijativni i organsko-mistični, građansko-teritorijalni i etničko-genealoški, ili jednostavno patriotizam i nacionalizam, pri čemu se obično jedan smatra dobrim a drugi lošim«. (Huntigton, 2007, 39)

Neki autori smatraju kako se identitet neke zemlje »događa« između njezine povijesti i njezinih zemljopisnih značajki, a neki, pak, jezik označavaju presudnim u stvaranju i očuvanju nacionalnog pa čak i građanskog identiteta. Josip Bratulić kao temelje identiteta navodi: jezik, lokaciju, povijest, religiju i pismo.⁴

Huntigton drži kako se relativna važnost sastavnica nacionalnog identiteta mijenja ovisno o povijesnom iskustvu naroda, pa su kod nekih naroda naglašenije lingvističke i ostale kulturne sastavnice, odnosno politička načela (npr. SAD), a negdje primjerice podrijetlo, kao što je svojedobno bio slučaj u Njemačkoj.

Često se američki nacionalni identitet uzima kao primjer uspješnog »kreiranja« novog nacionalnog identiteta. Većina autora drži kako se taj identitet određuje po skupu načela, poznatom kao *Američki credo*. Za zajednički *credo* govori se da povezuje različite etničke skupine, koje su u zemlju došle useljavanjem. Gunnar Myrdal (1962, 3) drži kako je to »cement u građi velikog i oprečnog naroda«. Stanley Hoffmann (1997, 72) razmišlja slično, tvrdeći kako je američki identitet jedinstven proizvod »materijalne činjenice«, etničke raznolikosti stvorene useljavanjem te »ideološke činjenice« njegova liberalnog demokratskog *creda*. Huntigton se slaže kako su useljavanje i *credo* temeljni elementi američkog nacionalnog identiteta ali podsjeća kako su one tek jedna od sastavnica tog identiteta. U svojoj knjizi *Tko smo mi?* koja se bavi krizom američkog nacionalnog identiteta, naglasak stavlja na vjeru i kršćanstvo (angloprotestantska kultura) kao izvor suvremenog američkog identiteta (*In God We Trust!*). Uz to, Amerikanci su narod koji određuje i ujedinjuje privrženost političkim načelima slobode, jednakosti, demokracije, individualizma, ljudskih prava, vladavine zakona i privatnog vlasništva, što sve utjelovljuje američki *credo* (Huntigton, 2007, 54). Taj izraz »American Creed« popularizirao je Gunnar Myrdal 1944. u svojoj knjizi *The American Dilemma* gdje je istaknuo osnovno dostojanstvo svakog ljudskog bića, temeljnu jednakost svih ljudi i određena neotuđiva prava na slobodu, pravdu i jednake mogućnosti. Temeljne vrijednosti tog *creda* zapravo je zacrtao još Jefferson u *Objavi neovisnosti*, u kojoj spominje jednakost ljudi i neotuđiva prava na život, slobodu i traženje sreće. U 20. stoljeću Da-

4 Izlaganje na Komunikološkoj školi Matice hrvatske, Dubrovnik, 12. ožujka 2008.

niel Bell istaknuo je »individualizam, ostvarivanje ciljeva i jednake mogućnosti« kao središnje vrijednosti *creda*.

Huntigton (2007, 73) izvor tih vrijednosti vidi u tzv. buntovnom protestantizmu, koji ističe savjest pojedinca, odgovornost da se Božja istina spozna neposredno iz Biblije, potiče na etiku rada i zalaže se za odgovornost pojedinca za vlastiti uspjeh ili padove u životu.

»Iako je za mnoge narode širom svijeta nacionalni identitet često vezan uz određeno zemljopisno područje, koje ponekad poprima mitsko značenje, Amerikanci uglavnom nemaju privrženosti tlu i nisu vezani uz određeni nacionalni teritorij kao jedinstvenu odrednicu njihova identiteta«. (Huntigton, 2007, 58) Uzrok tome očito je činjenica da je zemlje bilo napretek i da je bila jeftina a i državno područje stalno se mijenjalo. Ali zbog toga je, više od 250 godina, granica bila središnja sastavnica američkog nacionalnog identiteta a ta se granica stalno pomicala i mamila tisuće naseljenika na zapad, u potrazi za »djevičanskom zemljom«.

KRIZA NACIONALNOG IDENTITETA

Važno je napomenuti kako značajan broj autora smatra kako je nacionalni identitet važan za opstanak i prosperitet države i naroda jer zajednička predodžba građana o svojoj zemlji i njezinim vrijednostima njih međusobno povezuje u jedno tijelo. Upravo zbog te značajke, u posljednje vrijeme često se naglašava mogućnost izmjene sadržaja klasičnog pojma nacionalnog identiteta zbog utjecaja globalizacije i drugih čimbenika i utjecaj tog procesa na svojevrsnu destabilizaciju države i nacije. Tako mnogobrojni autori pišu o svojevrsnoj krizi nacionalnog identiteta.

»Gotovo svuda ljudi propitkuju, razmišljaju i nanovo određuju to što im je zajedničko s ostalima i što ih razlikuje od njih. Tko smo mi? Kamo pripadamo? Japanci dvoume oko toga čine li ih njihov zemljopisni položaj, povijest i kultura Azijcima, ili su po svojem blagostanju, demokraciji i suvremenosti Zapadnjaci? Iran se opisuje kao 'zemlja koja traži identitet', Južna Afrika je 'u potrazi za identitetom', za Kinu se govori da 'traži za nacionalnim identitetom', dok je Tajvan zauzet 'rastakanjem i obnavljanjem nacionalnog identiteta'. Za Siriju i Brazil se kaže da su se suočili s 'krizom identiteta', Kanada je u 'stalnoj krizi identiteta', Danska je u 'akutnoj krizi identiteta', Alžir je u 'razornoj krizi identiteta', Turska u 'osobitoj krizi identiteta' koja kreće prema 'zapaljivoj debati o nacionalnom identitetu', a Rusija u 'dubokoj krizi identiteta' koja ponovno

otvara klasičnu devetnaeststoljetnu raspravu između slavenofila i prozapadnjaka o tome o tomu je li Rusija 'normalna' europska zemlja ili potpuno drukčija euroazijska. U Meksiku se zaoštavaju pitanja o 'identitetu Meksika'. Nijemci koji su se bili poistovjetili s dvojstvom njemačkih državljana, demokratskom i zapadnoeuropskom i s komunističkom i istočnoeuropskom, grčevito se trude ponovno stvoriti zajednički njemački identitet. Stanovnici britanskih otoka sve su manje sigurni u svoj britanski identitet i dvoje oko toga jesu li u prvom redu europski ili sjevernoatlantski narod. Krize nacionalnog identiteta postale su opća svjetska pojava«. (Huntington, 2007, 24)

Huntington, koji smatra kako se i identitet SAD-a nalazi u svojevrsnoj krizi, kaže kako svaka od nabrojanih i sličnih kriza ima jedinstvene uzroke. Najčešći opći uzroci tih propitkivanja i traganja upućuju na nastajanje globalne ekonomije, na nevjerojatan napredak u komunikacijama i prometu, rastuću razinu migracija, globalno širenje demokracije, te na kraj hladnog rata i sovjetskog komunizma kao za život sposobnih gospodarskih i političkih sustava. Dodaje kako su modernizacija, ekonomski razvoj, urbanizacija i globalizacija potaknuli ljude da ponovno razmisle o svojim identitetima i da ih preimenuju užim, prisnijim, zajednički prihvatljivijim terminima. Naime, podnacionalni kulturni i regionalni identiteti stječu prednost pred širim nacionalnim identitetima. »Ljudi se poistovjećuju s onima koji su im najsličniji i s kojima mogu podijeliti prepoznatu zajedničku etničku pripadnost, vjeru, tradiciju i mit o zajedničkom podrijetlu i zajedničkoj povijesti«. (Huntington, 2007, 25)

U SAD-u, ta razmrvljenost identiteta o kojoj autor govori, iskazuje se u bujanju multikulturalnosti i rasne, etničke i spolne svjesnosti. U drugim zemljama cjepkanje poprima žešće oblike pokreta koji zahtijevaju političko priznanje, autonomiju ili samostalnost. Tako autor poimenično spominje stanovnike Quebeca i Škotske, Flamance, Katalonce, Baske, Lombardijce, Korzikance, Kurde, Kosovare, Berbere, stanovnike meksičke države Chiapas, Čečene, Palestine, Tibetance, muslimane na filipinskom otoku Mindanao, kršćanske Sudance, Abhaze, Tamile, stanovnike indonezijske regije Aceh, žitelje istočnog Timora i druge. Huntington smatra da se sužavanje identiteta događa usporedo s proširivanjem identiteta, te kao primjer rađanja šireg nadnacionalnog identiteta ističe Europu, u kojoj primjerice Škoti o sebi sve više razmišljaju kao o Škotiima i Europljanima a sve manje kao o Britancima jer je njihov škotski identitet ukorijenjen u njihovu europskom identitetu.

Milardović (2002, 132) drži da globalizam, kao postmoderna paradigma, i globalizacija pokušavaju relativizirati vrijednosti identiteta ili ih sagledavaju u izmijenjenom obliku – kao udružene u nove socijalne tvorbe, poput Europske unije. Zbog osiromašivanja uloge nacionalnih identiteta u

vezi s djelovanjem nacija-država u procesu eurointegracija i globalizacije ističe se europski identitet.

Boris Banovac (2002, 174) smatra kako globalizacija potkopava same osnove zajednice rušeći uspostavljene granice ekonomske, političke, kulturne, čime se destabilizira prostorno-vremenska osnova nacionalnog identiteta. Dodaje kako se globalizacija može shvatiti kao proces deterritorijalizacije, odnosno kao proces afirmacije univerzalnih vrijednosti, koje ne moraju biti određene teritorijem. S druge strane, proces globalnog restrukturiranja stvara nove konfiguracije identiteta i omogućuje imaginaciju novih zajednica. Autor kao primjer navodi Europsku uniju.

Neki autori pored globalizacije, vide i drugu opasnost glede gubljenja nacionalnog identiteta u tradicionalnom određenju. To je trend stasanja potrošačkog društva, što također potiče smanjenje uloge nacionalnog identiteta. Naime, pored novih vrsta pomodarskih identiteta javlja se novi identitet »homo oeconomicusa« tj. modernog potrošača, koji sve manje podrazumijeva nacionalnu pripadnost, a sve više »životni stil« i navike pojedinaca ili grupe ljudi, bilo da je riječ o štovateljima sunca, astrolozima, scijentolozima ili pak o nizu bizarnih sekt i udruga čije članstvo prelazi etničke i rasne okvire.

Obranu identiteta u odnosu na globalizaciju američkog tipa neki tumače kao otpor procesu globalizacije ili jednostavno kao pojavu fragmentacije odnosno demonstraciju nacionalizma kao odgovor na »nacionalizam američke vrste« (npr. Milardović, Riggs, Teune, 2002).

Douglas Kellner (1992, 141) smatra da unatoč tome što se u uvjetima kasne modernizacije destabiliziraju tradicionalna uporišta identiteta, identitet u suvremenim društvima ipak ostaje ideološka konstrukcija, koja u krajnjoj liniji izražava reprodukciju dominantnih obrazaca življenja i vrijednosti. Dakle, identitet ostaje ali kao spoj tradicionalnog (nacionalnog) i modernog (kolektivnog). Naime, utjecaj globalizacije na današnjem stupnju razvoja ne bi trebalo shvatiti kao bezuvjetno nestajanje ili rastakanje nečeg postojećeg i stvaranje novih osobnih i kolektivnih identiteta.

Sirovi materijal identiteta, kao što je etničnost ili religijska pripadnost može biti, u doticaju s univerzalnim vrijednostima koje donosi globalizacijski proces, restrukturiran i prerađen tako da potiče emancipatorske životne stilove. Prema tome ne postoji jednosmjernan i jednostavan utjecaj globalizacijskih procesa na osobne i kolektivne identitete. Izgradnja identiteta u suvremenim uvjetima, koja se odvija u dijalektičkom odnosu globalnog i lokalnog, ima brojne komponente (globalne, nacionalne, državne, regionalne, lokalne) kao i brojne posebnosti koje djeluju unutar tih komponenti, koje utječu na konačni ishod u izgradnji novih identiteta. (Banovac, 2002, 176)

U prilog tezi Banovca govori i istraživanje provedeno u europskim zemljama 1981. i 1990. glede razine prostorne identifikacije ispitanika a objavljeno u zborniku 2002. *Etničnost i stabilnost Europe u 21. stoljeću*.

Najviše ispitanika u prvi je plan istaknulo svoju lokalnu pripadnost, zatim pripadnost državi (naciji), potom religiji, svijetu i na kraju Europi. Poredak po važnosti je u tih deset godina ostao isti, međutim ipak je došlo do promjena u poimanju vlastitog identiteta. Tako je ponovljeno istraživanje 1990., pokazalo kako se smanjuje važnost lokalne i državne pripadnosti a kako se povećava važnost pripadnosti religiji, Europi i svijetu. Da se istraživanje ponovi danas trendovi bi zacijelo bili još izrazitiji u korist tih kategorija. Međutim, to ne znači da bi bio promijenjen i redoslijed važnosti pojedinih pripadnosti, što svakako ide puno sporije. O tome svjedoči i istraživanje usporednih europskih identiteta Eurobarometra br. 53. iz listopada 2000. Ono pokazuje da se na razini Europske unije samo 4% ispitanika osjeća »samo« Europljanima, 8% Europljanima i pripadnicima svoje nacionalnosti, 45% njih osjeća se prvo pripadnicima svoje nacionalnosti pa tek zatim Europljanima, dok ih se 41% osjeća isključivo pripadnicima vlastite nacije. U svjetlu takvih podataka, sasvim je jasno da bilo kakvo birokratsko forsiranje općeuropskih osjećaja može izazvati eksplozivne protutežnje. (Heršak i Lazanin, 2002, 154)

Važno je spomenuti da se u literaturi pojam nacionalnog identiteta često rabi u negativnom kontekstu. Jameson (2000) tvrdi kako je razlog tome što potenciranje identiteta ljevičari sude radikalno, prepoznajući u tome oživljavanje nacionalizma i novih sukoba a desničari, pak, u isticanju identiteta nastoje zaštititi posebnosti od njihovih utapanja u neku supernacionalnu tvorbu. Neki američki autori otvoreno prozivaju svoju ljevicu zbog slabe nacionalne osviještenosti. Tako je američki liberalni filozof Richard Rorty napisao da se većina Amerikanaca ponosi svojom zemljom, no da se »mnogi izuzeci od tog pravila nalaze na koledžima i sveučilištima, na fakultetskim katedrama, koje su postale utočište za ljevičarske nazore«⁵. Isti autor nabroja mnogobrojne zasluge američkih ljevičara za prava žena, Afroamerikanaca i homoseksualaca ali kao njihov glavni grijeh ističe da su nedomoljubni, jer poriču ideju nacionalnog identiteta i osjećaj nacionalnog ponosa. Dodaje kako moraju spoznati da je osjećaj zajedničkog nacionalnog identiteta neizbježna sastavnica državljanstva. (Rorty, 1998, 15) Rorty ali i neki drugi autori (npr. Bellah) savjetuju ljevičarima da se posluže upravo domoljubljem ukoliko žele povećati svoj utjecaj u američkoj javnosti.

U svakom slučaju, kao što ističe Huntigton (2007, 110), nacionalni identiteti, poput ostalih identiteta, nastaju i raspadaju se, unapređuju se i

5 »The Unpatriotic Academy«, »The New York Times«, 13. veljače 1994., str. E15

nazaduju, prihvaća ih se ili odbija. Različiti narodi različito cijene nacionalne identitete u usporedbi s njihovim ostalim identitetima, i relativna važnost i intenzitet nacionalnog identiteta bilo kojeg naroda mijenjala se tijekom vremena.

Anholt (2007, 15) pitanje nacionalnog identiteta stavlja u samo središte procesa jačanja imidža, odnosno brendiranja države, ističući kako je »stvaranje duha dobroćudnog nacionalizma« među narodom, bez obzira na kulturne, društvene, etničke, jezične, ekonomske, političke, teritorijalne i povijesne podjele, prva i najvažnija komponenta takve nacionalne strategije. Njegovu tezu potkrjepljuju istraživanja koja spominjemo u poglavljima koja slijede, a koja kažu kako nacije koje imaju više samopoštovanja i nacionalnog ponosa uživaju bolji imidž u svijetu. Također je poznato da je najbolji preduvjet promocije identiteta, samo življenje tog identiteta.

Kad je u pitanju hrvatski nacionalni identitet, značajan broj autora smatra kako je on doživio svoje »ponovno rođenje« stvaranjem Republike Hrvatske početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, kroz raspad Jugoslavije i borbu za slobodu pred srbijanskom agresijom. Bilo je to »krizno« razdoblje u kojem se oblikovala hrvatska samosvijest te odnosi Hrvata s drugim narodima. Godine 1991. započelo je razdoblje ponovnog buđenja »prigušene« nacionalne svijesti i samoodređenja, koji su tijekom komunističkog razdoblja bili svojevrsna tabu-tema. Mnogi smatraju kako je taj identitet nedovoljno utvrđen a oko njegovih temeljnih odrednica još nije postignut nacionalni konsenzus. Zbog toga u javnosti još dijelom postoje strahovi od gubitka nacionalnog identiteta prilikom ulaska u Europsku uniju. Međutim, taj strah je neopravdan budući da identitet prvenstveno ovisi o vlastitom poimanju a ne vanjskim utjecajima. Dapače, države i narodi s jasno definiranim identitetom, ulaskom u nove asocijacije dobivaju novu publiku, kojoj se mogu kvalitetno predstaviti te na različite načine »unovčiti« svoje posebnosti.

»Države snažnog i specifičnog ugleda ističu se iz gomile, zadržavaju svoj nacionalni identitet i napreduju kao istaknuti dio cjeline. Europska unija u širenju ne može i neće učiniti puno da zaštiti i podrži krhke kulturne identitete svih svojih država članica: na njima je da se brinu o svojim vlastitim interesima. Upravo upravljanje konkurentnim identitetom, kao i bilo koji drugi faktor, određuje koje će države pristup ojačati, koje osiromašiti, a koje možda potpuno uništiti.« (Anholt, 2007, 119)